

Διαχείριση και Προστασία Προσωπικών Δεδομένων στις Πανεπιστημιακές Βιβλιοθήκες

Λίλιαν Μήτρου, Επίκουρη Καθηγήτρια

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Τμήμα Μηχανικών Πληροφοριακών και
Επικοινωνιακών Συστημάτων

Προσωπικά δεδομένα

- ✱ Ποσοτική/ποιοτική διάσταση της διάκρισης σε πληροφορία και δεδομένο (πληροφοριακή αξία-πληροφοριακό «άτομο»)
- ✱ Κριτήριο του «προσωπικού χαρακτήρα»: ποιότητα της πληροφορίας- εύλογες προσδοκίες του «φορέα» της
- ✱ Επεξεργασιμότητα μιας πληροφορίας - αποσύνδεση από τον φορέα της και το αρχικό της περιβάλλον: το προσωπικό δεν ταυτίζεται με το «απόρρητο»
- ✱ Καθοριστικό στοιχείο: η σύνδεση με ένα πρόσωπο (προσωπικό δεν χρειάζεται να είναι το περιεχόμενο –αρκεί η εξωτερίκευσή του)

Ορισμός - Κατηγορίες προσωπικών δεδομένων

- ✦ Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα είναι κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο των δεδομένων
- ✦ Δεν λογίζονται ως δεδομένα τα στατιστικής φύσεως συγκεντρωτικά στοιχεία, από τα οποία δεν μπορούν πλέον να προσδιοριστούν τα υποκείμενα
- ✦ Ευαίσθητα δεδομένα: τα δεδομένα που αφορούν φυλετική ή εθνική προέλευση, πολιτικά φρονήματα, θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, συμμετοχή σε ένωση, σωματείο και συνδικαλιστική οργάνωση, υγεία, κοινωνική πρόνοια, ερωτική ζωή, ποινικές διώξεις και καταδίκες.

Επεξεργασία και Αρχείο

✱ Επεξεργασία: κάθε εργασία – με ή χωρίς τη βοήθεια αυτοματοποιημένων μεθόδων – που εφαρμόζεται σε δεδομένα, όπως

- συλλογή,
- καταχώριση, οργάνωση, διατήρηση ή αποθήκευση, τροποποίηση, εξαγωγή, χρήση, διαβίβαση,
- διάδοση ή κάθε άλλη μορφή διάθεσης,
- συσχέτιση ή συνδυασμός, διασύνδεση
- δέσμευση (κλείδωμα), διαγραφή, καταστροφή

✱ Αρχείο: κάθε σύνολο δεδομένων που αποτελεί αντικείμενο επεξεργασίας

Το αίτημα της προστασίας προσωπικών δεδομένων

✱ Προστασία ιδιωτικού βίου

- Right to be let alone – «πληροφοριακή απομόνωση;»

✱ Προστασία προσωπικότητας

- ✱ Η ιδιωτικότητα ως ιδιοκτησία και εξουσία διαθέσεως των ιδίων πληροφοριών - Τα δεδομένα ως συναλλακτικό αγαθό;

✱ Δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού

- Πληροφοριακή ιδιωτικότητα ως όρος αυτονομίας και συμμετοχής
- Συν-προσδιορισμός του πληροφοριακού ορίζοντα των επικοινωνιακών μας εταίρων

✱ Προστασία προσωπικών δεδομένων

- Ένα ξεχωριστό θεμελιώδες δικαίωμα – (9 Α Σ 1975/86/01)

Η έννοια της προστασίας προσωπικών δεδομένων

- ✦ Το δικαίωμα/δίκαιο προστασίας προσωπικών δεδομένων ορίζει **πότε και υπό ποιες προϋποθέσεις είναι νόμιμη η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων**.
- ✦ Αποτελείται από ένα **σύνολο κανόνων, προϋποθέσεων, όρων, εξουσιών και απαγορεύσεων** αλλά και από ρυθμίσεις σχετικές με **διαδικασίες, θεσμικούς ελέγχους, εγγυήσεις και αντίβαρα των περιορισμών** των δικαιωμάτων των προσώπων
- ✦ **Διαφοροποίηση από την προστασία του απορρήτου/εμπιστευτικότητας (confidentiality) και από την ασφάλεια των δεδομένων (data security)**
- ✦ Η προστασία απορρήτου και η τήρηση μέτρων ασφαλείας αποτελεί **ωστόσο στοιχείο αποτελεσματικής προστασίας προσωπικών δεδομένων**

Κανονιστικό πλαίσιο

- ✦ **Η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων ρυθμίζεται με δεσμευτικούς κανόνες δικαίου**
- ✦ **Διεθνείς Συμβάσεις** [ΕΣΔΑ (1950) - Σύμβαση 108 Συμβουλίου της Ευρώπης (1981)]
- ✦ **Υπερεθνικό Δίκαιο** [Οδηγία 95/46/ΕΚ (γενική Οδηγία) και Οδηγία 2002/58/ΕΚ (προστασία της ιδιωτικότητας στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες)
- ✦ **Εθνική Νομοθεσία**
 - Ν. 2472/92 για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα
 - Ν. 2774/99 για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στον τηλεπικοινωνιακό τομέα

Επεξεργασία δεδομένων στις Βιβλιοθήκες

- ✦ Οι Βιβλιοθήκες ως ανεξάρτητες μονάδες ή ως επιμέρους τμήματα οργανισμών συλλέγουν και επεξεργάζονται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.
- ✦ Η συλλογή και επεξεργασία δεδομένων συνιστά προϋπόθεση αλλά και συνέπεια της
 - Οργάνωσης και Διαχείρισης καθημερινών λειτουργιών
 - Ικανοποίησης αναγκών και απαιτήσεων χρηστών
 - Εκπλήρωσης υποχρεώσεων (νομικών, οικονομικών)

Ειδικότεροι σκοποί επεξεργασίας

- ✱ Εξυπηρέτηση αναγκών δανεισμού – διαδανεισμού/ χρήσης βάσεων δεδομένων
- ✱ Παροχή υπηρεσιών ψηφιακών βιβλιοθηκών
- ✱ Παροχή υπηρεσιών πληροφόρησης και ενημέρωσης
- ✱ Έλεγχος χρήσης ηλεκτρονικών πόρων – έλεγχος και παροχή ισότιμης πρόσβασης στους πόρους της Βιβλιοθήκης
- ✱ Στατιστική έρευνα
- ✱ Επιτήρηση (βιντεοεπιτήρηση) χώρων
- ✱ Διαχείριση προσωπικών δεδομένων εργαζομένων

Προ/«Ψηφιακή» Εποχή

- ✱ Στην «προ-ψηφιακή εποχή» οι βιβλιοθήκες συνέλεγαν και επεξεργάζονταν:
 - μικρό αριθμό προσωπικών δεδομένων (δελτία εισόδου, κάρτες μελών-κυκλοφορίας υλικού)
 - με περιορισμένες δυνατότητες επεξεργασίας (συσχετισμός κλπ.)
 - για μικρό χρονικό διάστημα
- ✱ Στην ψηφιακή εποχή σημειώνεται μετάβαση από την κατοχή πληροφορίας στη διαχείριση πληροφορίας και της πρόσβασης αλλά και παραγωγής νέας πληροφορίας

Κατηγορίες Δεδομένων

- Η συλλογή και επεξεργασία αφορά συνήθως :
 - (Άμεσα)Δεδομένα χρηστών (στοιχεία ταυτότητας-επαφής/ καταγραφές δανεισμένων τεκμηρίων-ανακτηθέντων ηλεκ. δημοσιευμάτων/ «Προφίλ χρηστών» για παροχή υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας)
 - Δεδομένα ηλεκτρονικών αναζητήσεων και επισκέψεων σε ιστοσελίδες
 - Δεδομένα σχετικά με συστήματα επίβλεψης και διαχείρισης υλικού και εγκαταστάσεων

Δικαιώματα των χρηστών

Ο χρήστης υπηρεσιών βιβλιοθήκης έχει αξίωση προστασίας των δικαιωμάτων:

- ✱ Προστασία προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικότητας (ακόμη και στο πλαίσιο του «δημόσιου χώρου»)
- ✱ Προστασία της εμπιστευτικότητας
- ✱ Ελευθερία της επικοινωνίας
- ✱ Προστασία της προσωπικότητας
- ✱ Ελευθερία της έρευνας – ακαδημαϊκή ελευθερία

Κίνδυνοι για τα δικαιώματα των χρηστών

- ✱ Προσβολή της ιδιωτικότητας (προφίλ χρήστη-επιτήρηση) και του δικαιώματος πληροφοριακού αυτοκαθορισμού
- ✱ Χρήση δεδομένων για αλλότριους σκοπούς (εμπορικοί σκοποί, σκοποί δημόσιας τάξης) – προσβολή της εμπιστευτικότητας
- ✱ Περιορισμός της ελευθερίας της επικοινωνίας (καταχώριση αναζητήσεων-επικοινωνιών)
- ✱ Περιορισμός της πρόσβασης στην πληροφορία ως συνέπεια των άλλων προσβολών
- ✱ Περιορισμός της ελευθερίας της έρευνας

Οι «νέοι» κίνδυνοι

- ✦ Οι νέες τεχνολογίες αναδεικνύουν ή/και εντείνουν τους προϋφιστάμενους κινδύνους για τα δικαιώματα:
 - Αύξηση δυνατοτήτων συλλογής και επεξεργασίας
 - Εντεινόμενη ανάγκη για προσδιορισμό της ταυτότητας των χρηστών (π.χ. για την πρόσβαση σε ηλεκτρονικούς πόρους)
 - Ποσοτική αύξηση και ποιοτική διαφοροποίηση των συλλεγόμενων πληροφοριών προκειμένου να παρασχεθούν νέες υπηρεσίες, όπως η δημιουργία εξατομικευμένου και προσαρμοσμένου στις ανάγκες του μεμονωμένου χρήστη περιβάλλοντος αναζήτησης

Ο μείζων κίνδυνος...

- ✱ Η αίσθηση της επιτήρησης και της απώλειας της ιδιωτικότητας ενδέχεται να οδηγήσει στην απώλεια της εμπιστοσύνης και τον περιορισμό της χρήσης και της πρόσβασης
- ✱ Εν προκειμένω πλήττεται ο ρόλος της βιβλιοθήκης ως ένα πλαίσιο ελεύθερης αναζήτησης της πληροφορίας και της γνώσης

Ρύθμιση της χρήσης προσωπικών δεδομένων

- ✦ Η νομοθεσία (Ν. 2472/97),εφαρμοζόμενη τόσο στην ηλεκτρονική όσο και στη συμβατική επεξεργασία, ρυθμίζει τη – νόμιμη – συλλογή και επεξεργασία, προσωπικών δεδομένων εισάγοντας:
- ✦ Ουσιαστικούς κανόνες για την επιτρεπτή επεξεργασία
- ✦ Ρυθμίσεις για τα δικαιώματα των χρηστών
- ✦ Μηχανισμό ανεξάρτητου θεσμικού ελέγχου της τήρησης των ουσιαστικών κανόνων
- ✦ Κυρωτικούς κανόνες για παράβαση των υποχρεώσεων νόμιμης επεξεργασίας και τήρησης της εμπιστευτικότητας

Γενικές Αρχές Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων

- ✱ Αρχή της νομιμότητας
- ✱ Αρχή της θεμιτής και νόμιμης συλλογής
- ✱ Αρχή του σκοπού
- ✱ Αρχή της αναλογικότητας
- ✱ Αρχή της ορθότητας των δεδομένων
- ✱ Αρχή της χρονικά πεπερασμένης διάρκειας τήρησης
- ✱ Αρχή της διαφάνειας – Υποχρέωση γνωστοποίησης
- ✱ Αρχή του ελέγχου
- ✱ Αρχή της ασφάλειας

Αρχή της νομιμότητας

- ✦ Θεμελίωση της επεξεργασίας σε νόμιμη βάση
 - Συγκατάθεση υποκειμένου-χρήστη βιβλιοθήκης
 - Σύμβαση
 - Εκπλήρωση νόμιμης υποχρέωσης υπευθύνου (Βιβλιοθήκης)
 - Ζωτικό συμφέρον υποκειμένου
 - Δημόσιο συμφέρον
 - Έννομο συμφέρον υπεύθυνου επεξεργασίας ή/και τρίτου

Η έννοια της συγκατάθεσης

- ✱ Ελευθερία συγκατάθεσης
- ✱ Ρητή, ειδική και σαφής δήλωση
- ✱ Εν πλήρη επιγνώσει
- ✱ Ενημερωμένη (informed consent)
- ✱ Ελεύθερα ανακλητή χωρίς αναδρομικό αποτέλεσμα

Αρχή του σκοπού

- Επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς
- Απαγόρευση δευτερεύουσας χρήσης δεδομένων (Σκοπός vs. Πολυλειτουργικότητα)
- Απαγόρευση χρήσης για ασύμβατους προς τον αρχικό σκοπούς
 - Η ασυμφωνία/ασυμβατότητα με τον αρχικό σκοπό κρίνεται
 - σε συνδυασμό με το σκοπό που έχει καταστεί γνωστός στο υποκείμενο
 - σε συνδυασμό με τις συνέπειες που έχει η περαιτέρω χρήση για το υποκείμενο

Αρχή της αναλογικότητας

- ✦ Τα προσωπικά δεδομένα που υπόκεινται σε επεξεργασία από τη Βιβλιοθήκη πρέπει να είναι
 - Συναφή με τον σκοπό που επιδιώκεται
 - Πρόσφορα – κατάλληλα για την επίτευξη του σκοπού
 - Όχι περισσότερα από όσα χρειάζονται ενόψει των σκοπών της επεξεργασίας
 - Μέτρο της αναλογικότητας είναι ο σκοπός, που καθορίζει όχι μόνο τη νομιμότητα του «εάν» αλλά και το «σε ποια έκταση»

Ορθότητα των δεδομένων και χρονικά πεπερασμένη διάρκεια τήρησης

- ✦ Τα δεδομένα πρέπει να είναι ακριβή και να υποβάλλονται σε ενημέρωση
 - Αποφυγή δυσμενών συνεπειών για τα υποκείμενα από ανακριβή στοιχεία
- ✦ Διατήρηση μόνο για το διάστημα που απαιτείται για την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού
 - Μετά την πάροδο αυτού του διαστήματος υποχρέωση του υπεύθυνου επεξεργασίας να προβεί σε διαγραφή/καταστροφή
 - Απόκλιση από την υποχρέωση με απόφαση της Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων

Ευαίσθητα δεδομένα

- ✦ Ειδικές κανονιστικές προϋποθέσεις
 - Έγγραφη συγκατάθεση του ατόμου το οποίο αφορούν τα δεδομένα
 - Ρητές εξαιρέσεις για ειδικές κατηγορίες δεδομένων και ειδικές κατηγορίες επεξεργασιών με κριτήριο το δημόσιο συμφέρον ή τα δικαιώματα άλλων προσώπων που πρέπει να εκπληρωθούν
- ✦ Οργανωτικές εγγυήσεις
 - Άδεια της Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων
 - Η υποχρέωση λήψης αδείας συντρέχει σωρευτικά με την πλήρωση των ειδικών κανονιστικών προϋποθέσεων

Δικαιώματα των υποκειμένων-χρηστών της Βιβλιοθήκης

- ✱ Υποχρέωση της Βιβλιοθήκης για ενημέρωση
- ✱ Δικαίωμα πρόσβασης
- ✱ Δικαίωμα αντίρρησης
- ✱ Δικαίωμα επικαιροποίησης, διόρθωσης, διαγραφής
- ✱ Δικαίωμα εξαίρεσης από επεξεργασία για λόγους προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών ή παροχής υπηρεσιών εξ αποστάσεως (Robinson lists)
- ✱ Ο ρόλος της Αρχής ως ρυθμιστή διαφωνιών σε σχέση με την άσκηση δικαιωμάτων

Θεσμικός έλεγχος – Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

- ✦ Ανεξάρτητος μηχανισμός ελέγχου
 - Ανεξάρτητη αρχή κατοχυρωμένη στο Σύνταγμα
 - Επιλογή μελών από το Κοινοβούλιο
- ✦ Πολυσχιδής θεσμικός ρόλος
 - Ελεγκτής - «Συνήγορος»
- ✦ Ευρείες αρμοδιότητες
 - Αποφασιστικές αρμοδιότητες παρέμβασης
 - Κυρωτικές αρμοδιότητες

Κυρώσεις

✦ Διοικητικές κυρώσεις

- Προειδοποίηση/ Πρόστιμο/ Προσωρινή-Οριστική ανάκληση άδειας/ Καταστροφή αρχείου

✦ Αστική ευθύνη

- Υποχρέωση αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης σε περίπτωση περιουσιακής/ ηθικής βλάβης

✦ Ποινικές κυρώσεις

- Ευρεία «ποινικοποίηση» των παραβάσεων του νόμου

Βιβλιοθήκες και Διαδίκτυο

- ✱ Η Βιβλιοθήκη αποτελεί συχνά τη μοναδική ή τη βασική πύλη εισόδου στο διαδίκτυο για κάποιες κοινότητες
- ✱ Το διαδίκτυο καθίσταται προοδευτικά ένας ουσιαστικός πόρος των βιβλιοθηκών
- ✱ Ειδικά ζητήματα ως προς την προστασία δεδομένων και της ελευθερίας επικοινωνίας των χρηστών (ψηφιακά ίχνη, τήρηση δεδομένων κίνησης)

Βιντεοεπιτήρηση στη Βιβλιοθήκη;

- ✦ Βιντεοεπιτήρηση: Παρακολούθηση δημόσια προσιτών χώρων με οπτικά-ηλεκτρονικά μέσα
- ✦ Βιντεοεπιτήρηση στη Βιβλιοθήκη προκειμένου να προστατευτεί το υλικό της Βιβλιοθήκης από κλοπή, απώλεια, φθορά
- ✦ Βιντεοεπιτήρηση: προσβολή της ιδιωτικότητας, της ελευθερίας και της ελευθερίας της έρευνας

Βιντεοεπιτήρηση υπό όρους;

- ✱ Βιντεοεπιτήρηση ως εξαίρεση και όχι ρουτίνα
- ✱ Τήρηση αρχής αναγκαιότητας και αναλογικότητας
 - εφαρμογή μέτρου βιντεοεπιτήρησης μόνο εφόσον λιγότερο επαχθή μέσα αποδεικνύονται αναποτελεσματικά
 - Χώρος εγκατάστασης και τρόπος λήψης κατά τρόπο ώστε να μη συλλέγονται περισσότερα δεδομένα από όσα είναι αναγκαία
- ✱ Υποχρέωση ενημέρωσης χρηστών βιβλιοθήκης
- ✱ Υποχρέωση γνωστοποίησης συστήματος στην Αρχή

(Αν)επάρκεια του νομικού πλαισίου;

- ✱ Ο Νόμος 2472/97 συνιστά μία γενική και αφηρημένη ρύθμιση των όρων νόμιμης επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα
- ✱ Γενικές και αόριστες νομικές έννοιες που χρήζουν ερμηνείας από τον εφαρμοστή
- ✱ Επαρκεί το γενικό νομοθετικό πλαίσιο για να ρυθμίσει ικανοποιητικά τα ειδικά ζητήματα της διαχείρισης προσωπικών δεδομένων στη Βιβλιοθήκη;
- ✱ Ανάγκη συμπλήρωσης και εξειδίκευσης του νομοθετικού πλαισίου

Αυτορρύθμιση

✦ Πλεονεκτήματα

- Εξειδίκευση και προσαρμογή στις ειδικές ανάγκες και συνθήκες
- Μέσο επαγγελματικής συνειδητοποίησης και ωριμότητας
- Ενίσχυση της συνείδησης συμμόρφωσης προς τους κανόνες

✦ Μειονεκτήματα

- Έλλειψη νομιμοποίησης
- (Μη) Εκπροσώπηση δικαιωμάτων χρηστών
- Ελλιπής κυρωτικός χαρακτήρας

Σχέση ρύθμισης και αυτορρύθμισης

- ✱ Αυτορρύθμιση αντί ρύθμισης;
- ✱ Συμπληρωματικός χαρακτήρας της αυτορρύθμισης
- ✱ Ρυθμιζόμενη αυτορρύθμιση
- ✱ Συρρύθμιση
- ✱ Ο ρόλος των αρχών ελέγχου: ενθάρρυνση, συντονισμός, έλεγχος συμφωνίας με το νομοθετικό πλαίσιο

Κώδικες δεοντολογίας

- ✦ International Federation of Library Association: Οδηγίες για την ανάπτυξη κωδίκων
- ✦ Association of College and Research Libraries (ALA): Intellectual Freedom Principles for Academic Libraries (2003)
- ✦ Joint Information Systems Committee(UK), Data Protection Code for the Higher and Further Education Sectors (2002)
- ✦ Advisory Committee on Access to Information Systems and Services – Society of College, National and University Libraries (UK): κατάλογος ενδειγμένων ενεργειών για επεξεργασία-προστασία προσωπικών δεδομένων

Πολιτικές ιδιωτικότητας

- ✦ Πολιτική ιδιωτικότητας: εκπόνηση και οργάνωση μέτρων (κανόνες, οδηγίες, διαδικασίες, μέτρα ενημέρωσης) στο πλαίσιο ενός φορέα για την προστασία της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων
- ✦ Loughborough Univ.: Privacy in the digital library environment
- ✦ American Library Association, Guidelines for Developing a Library Privacy Policy (2004)

Πρόταση κώδικα δεοντολογίας

- ✦ Πρόταση «Κώδικα δεοντολογίας προστασίας προσωπικών δεδομένων σε βιβλιοθήκες και υπηρεσίες πληροφόρησης»
- ✦ Εκπονήθηκε και προτείνεται από τη Β.Στρακαντούνα, Βιβλιοθηκονόμο (ΕΚΠΑ-ΝΟΠΕ) – Μεταπτυχιακό Βιβλιοθηκονομίας Ιονίου Πανεπιστημίου και είναι προσβάσιμη: <http://dlib.ionio.gr/mtheses/vstrakan.doc>

Αντί συμπεράσματος

- ✱ Ό,τι είναι τεχνολογικά εφικτό δεν είναι (απαραίτητα) και νόμιμο.
- ✱ Η προστασία προσωπικών δεδομένων δεν είναι μόνο βάρος αλλά μέσο θεμελίωσης σχέσεων εμπιστοσύνης
- ✱ Η αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων δεν μπορεί να επιτευχθεί παρά μόνο με τη θετική συμβολή των εργαζομένων στις Βιβλιοθήκες και την εγρήγορση των χρηστών